

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Gradišar

Alternativni mediji in demokracija: primer medijev gibanja Occupy

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Gradišar

Mentorica: Doc. dr. Mojca Pajnik

Alternativni mediji in demokracija: primer medijev gibanja Occupy

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Alternativni mediji in demokracija: primer medijev gibanja Occupy

Mainstream mediji, v povezavi z naraščajočimi trendi komercializacije in političnega ter korporativnega nadzora, oblikujejo medijski trg, kjer so občinstva postala predvsem potrošniki. To predstavlja problem, saj mediji namesto javnim, sledijo lastniškim interesom. Progresivni alternativni mediji stojijo kot neke vrste protiutež, saj odpirajo prostor za sodelovanje državljanov, nosijo potencial za revitalizacijo demokratičnega komuniciranja z drugačnimi, vključujočimi novinarskimi praksami in spodbujajo diskusijo. Pri tem ne gre le za demokratizacijo medijskega tržišča oziroma medijskega sistema, saj so alternativni mediji pomemben element tudi pri informiranju, organizaciji in mobilizaciji novih družbenih gibanj, ki se zavzemajo za progresivne družbene spremembe (kot lahko vidimo v empirični analizi na izbranem primeru medijev transnacionalnega gibanja Occupy). Cilj diplomskega dela je raziskati vlogo, ki jo imajo progresivni alternativni mediji v povezavi z novimi interaktivnimi tehnologijami in razumeti potencial njihovega prakticiranja simetričnega, pluralističnega, vključujočega in demokratičnega novinarstva, ki spodbudi pasivno občinstvo v vlogo aktivnih uporabnikov, konzumiranje informacij v diskusijo ter omogoča globalno povezanost in mobilizacijo državljanov.

Ključne besede: alternativni mediji, nova družbena gibanja, nove IKT, Occupy.

Alternative media and democracy: the case of Occupy movement media

Mainstream media, in connection to increasing trends of commercialisation, political and corporate control, form media markets where audiences are seen first and foremost as consumers. This represents a problem as media pursue owner's instead of public interests. Alternative media stand as a kind of counterbalance because they open a space for participation of citizens, have potential to revitalise democratic communication and help generate discussion. It's not just about democratisation of media market; alternative media are an important element in organizing and mobilizing new social movements, which strive to make progressive social change possible (as we can see in the case of transnational Occupy movement). The aim of the thesis is to analyze a part that alternative media have in connection to new interactive technologies and to understand the potential of their practicing of symmetrical, pluralist, inclusive and democratic journalism, which encourages passive audiences to take part as active users, changes information consumption into discussion and enables global connection of citizens.

Key words: alternative media, new social movements, new ICT, Occupy.

Kazalo

1	Uvod.....	5
2	Splet in alternativni mediji.....	7
2.1	Nove IKT in participatorna demokracija.....	7
2.2	Kaj so alternativni mediji?.....	8
2.3	Razmislek o potencialih in omejitvah spletnih alternativnih medijev.....	10
3	Aktivizem in alternativni mediji na spletu.....	15
3.1	Nova družbena gibanja.....	15
3.2	Vloga spletnih alternativnih medijev v NDG.....	17
4	Mediji gibanja Occupy.....	20
4.1	Primer Occupy: O pomenu, organizaciji in mobilizaciji gibanja.....	20
4.2	Spletni alternativni mediji gibanja.....	21
5	Sklep.....	25
6	Literatura.....	27

1 Uvod

Alternativni mediji so raznoliko in široko polje medijske produkcije na obrobju medijskih sistemov (Vatikiotis 2008). Čeprav so v medijske študije stopili v zadnjih desetletjih so v resnici starejšega izvora.¹ Od 60. let naprej predstavljajo alternativo institucionalnemu zapiranju množičnih medijev, danes pa so s trendi komercializacije, korporativne in politične cenzure ter komodifikacije občinstev, ki obvladujejo medijski trg, še bolj potrebni (Pajnik 2010). Najpogostejša utemeljitev pomena alternativnih medijev je nezmožnost profitno usmerjenih, centraliziranih mainstream medijev, da bi podpirali demokratično komuniciranje (Carroll in Hackett 2006). Zaradi prej omenjenih trendov naj bi se mediji iz orodja za informiranje državljanov in platforme za diskusijo vedno bolj transformirali v depolitiziran prostor za oglaševanje, kjer občinstvo postanejo predvsem potrošniki (Lievrouw 2011; Fenton 2006; Hamilton 2000). Medtem pa alternativni mediji odprejo prostor za aktivno soustvarjanje medijskih vsebin in povezovanje državljanov (Lievrouw 2011; Atton 2002). Lahko bi jih razumeli kot protiutež ideološkosti in reprezentacijam množičnih medijev, poskus zmanjšanja neenakosti dostopa ter kot pomembno silo demokratizacije, ki s progresivno držo vpliva na medije same in na politično dogajanje (Carroll in Hackett 2006).

Pri tem je treba poudariti, da dualističen pogled na medije, ki vidi alternativno medijsko produkcijo kot zgolj nasprotni pol mainstreama, za analizo ni produktiven.² Če iz utemeljitve relevantnosti alternativnih medijev izpustimo »drugi pol«, je vseeno jasno, da iz takšne medijske produkcije pridobi veliko družbenih akterjev, predvsem marginalizirane skupnosti in manjšine, saj tukaj najdejo prostor opozicijske, in sicer marginalne, ideje in mnenja. Spletni

¹ Podrobneje jih obravnava Downing v delu *Radical media: rebellious communication and social movements*. Med njih uvrščamo tudi pamflete, stripe, karikature, ulično umetnost, piratski radio in televizijo.

² Mainstream in alternativnih medijev ne obravnavam v okvirih binarnega sistema, saj so v taki primerjavi alternativni mediji vedno obsojeni na neuspeh. Poleg tega takšno dojetje ne zajame kompleksnosti hibridnih oblik, ki nastajajo na presečiščih obeh medijskih produkcij (Downing 2001; Vatikiotis 2008; Rodriguez 2001). Običajno si namreč mainstream in alternativni mediji izposojajo vsebine ter prakse drug od drugega (Atton 2004). Teoretsko kategoriziranje, ki vztraja pri binarnem odnosu dominacije in subordinacije, se preveč osredotoča na neenakost moči znotraj medijskih sistemov. Znotraj tega sistema se vsa fluidnost in kompleksnost zreducira na opozicijo med močnimi mainstream mediji in šibkimi posamezniki ter skupinami (npr. etnične manjšine), kar ustvarja videz, da je en pol esencialno močen, drugi pa esencialno šibek. Alternativni mediji so skozi primerjanje z mainstreamom lahko hitro definirani kot »to kaj niso, ne to, kar so« (Rodriguez 2001, 13).

alternativni mediji,³ na katere se osredotočam skozi nalogo, s premikom progresivnih novičarskih praks v online sfero, pomenijo možnost participacije za vsakogar, ki ima dostop do tehnologije in vsaj minimalno znanje, kako jo uporabljati (Lievrouw 2011). Ključno prispevajo tudi k mobilizaciji novih družbenih gibanj, kjer imajo vlogo informiranja, prostora za diskusijo in organizacijo kolektivne akcije (Vatikiotis 2008).

Poskusi definicije alternativnih medijev se vedno nanašajo tudi na participatorno demokracijo (Pajnik 2010). Utemeljevanje pomena njihovega obstoja znotraj medijskih sistemov je uokvirjeno s habermasovskimi idejami prostega pretoka informacij znotraj krogov državljanov pa tudi med njimi in njihovimi predstavniki. S svojim načinom delovanja naj bi imeli potencial za revitalizacijo demokratične diskusije (Coleman 1999; Vatikiotis 2008). Za razumevanje potenciala nove generacije alternativnih medijev je potrebno razumevanje njihovih specifik, tako prednosti kot slabosti.

V nadaljevanju bom predstavila teoretski okvir, ki povezuje alternativne medije z novimi IKT in novimi družbenimi gibanji (NDG), znotraj katerega bom analizirala primer medijev transnacionalnega gibanja Occupy. Moji tezi sta: a) alternativni mediji v povezavi z interaktivnostjo, dostopnostjo in globalno povezanostjo, ki jo spodbujajo nove IKT, nosijo potencial za večjo demokratičnost javnega prostora, b) družbena gibanja se organizirajo predvsem preko alternativnih medijev na spletu, ki v transnacionalnem kontekstu odpirajo platformo za prakticanje drugačnega, vključujočega novinarstva in pomenijo možnost družbenih sprememb. S pomočjo literature o najnovejših družbenih gibanjih in alternativnih medijih v spletnem okolju bom predstavila poglede na to, kakšne so možnosti, ki jih odpirajo za demokracijo v krizi. Ideje različnih avtorjev apliciram na primer antiglobalizacijskega gibanja Occupy, ki se je začelo leta 2011 v New Yorku. Za empirično analizo sem izbrala šest spletnih medijev tega transnacionalnega družbenega gibanja, na katerih sem opazovala, kako se kaže njihova alternativnost, kako izkoriščajo potenciale in kako se spopadajo z omejitvami, predstavljenimi v prejšnjih sklopih. Najbolj se bom posvetila odnosu med spletnim okoljem in

³ Spletne alternativne medije razumem kot alternativne medije, ki so primarni ali zgolj dostopni na določenem spletnem naslovu (v nasprotju s spletnimi različicami tiskanih medijev). Zaradi razvoja v kiberprostoru predvidevam, da se prilagodijo tako, da imajo glede na specifične lastnosti tehnologij, ki jih omogočajo, tudi specifične potenciale in omejitve. V nadaljevanju bom analizirala spletne alternativne medije kot vrsto alternativnih medijev, ki se mi zdi najbolj ključni za razumevanje izbranega empiričnega primera.

načini prakticanja progresivnega novinarstva, saj predpostavljam, da odpira prostor za demokratizacijo medijev in obenem prostor za mobilizacijo gibanj novih razsežnosti.

2 Splet in alternativni mediji

2.1 Nove IKT in participatorna demokracija

Pomen alternativne medijske produkcije avtorji pogosto definirajo z nanašanjem na habermasovsko teorijo javne sfere. Novice kot »življenjski sok demokracije« naj bi skrbele za informiranje državljanov, kar jim omogoča nadzor nad družbeno-političnim dogajanjem in spodbuja razpravo, ki idealizirano vodi do transformacije progresivnih idej v akcijo (Fenton 2010). Potencial spletnih alternativnih medijev, ki se razvije z digitalno tehnološko revolucijo, obkrožajo vizije o bolj demokratični ureditvi ne le medijev samih, temveč tudi družbenih odnosov.

Splet je bil izvorno zasnovan kot tehnologija za hiter priklic informacij in naj bi predstavljal lahko dostopen način produkcije ter distribucije idej, ki je enostaven za uporabo. Njegove specifične lastnosti so poleg ažurnosti še interaktivnost, multimedijevost, recipročnost in hipertekstualnost. Splet predstavlja heterogeno komunikacijsko platformo, ki producira ohlapno povezano mrežo⁴ aktivnosti in komunikacijskih aren in nastopa v sodobnosti kot pomemben družbeni prostor (Oblak in Petrič 2005). Pri spletnih medijih je pomembno vprašanje normativnosti, torej kakšni naj bi bili oziroma kako naj bi delovali. Pri tem je osrednji fokus na občinstvu oziroma uporabnikih, ki se premaknejo od pasivnosti, izoliranosti in hierarhičnosti starih medijev k linearnosti, povezanosti in aktivni produkciji pomenov. Kar daje spletnim medijem demokratični potencial je ideja, da so dialoške, interaktivne in ažurne komunikacijske prakse vsem enako dostopne (Oblak in Petrič 2005). Castells primerja revolucionarnost spleta z izumom abecede, saj naj bi s svojimi potenciali omogočil miselne in družbene spremembe v komuniciranju in organiziranju znanja (Castells v Oblak in Petrič

⁴ Metafora mreže, ki se nanaša na strukturo svetovnega spleta opisuje časovno in prostorsko raztezanje preko meja, ki so prej predstavljale ovire za komunikacijo. Za splet,-sploh v dobi pametnih telefonov, je značilen občutek vseprisotnosti in obče dostopnosti, ki jo spodbuja ideja spleta kot javne dobrine. Že prej omenjena mrežna struktura omogoča reorganizacijo informacij in lahko prehajanje med njimi, zaradi osnovnih gradnikov spleta, t. i. hiperpovezav (Lievrouw 2011).

2005). Splet namreč pomeni nižanje omejitev dostopnosti medijev, kar velja tako za ustvarjanje medija s trendi deprofesionalizacije kot tudi fizične dostopnosti z globalno povezanostjo spleta. Njegova odprta narava se sklada z načeli inkluzivnosti alternativnih medijev, interaktivnost pa omogoča sodelovanje uporabnikov v produkcijskem procesu (Atton in Hamilton 2008; Lievrouw 2011).

Ker s tehnološko (r)evolucijo v dobi digitalizacije pride do razvoja tudi na področju novinarstva, to zbuja entuziastične odzive pri enih in kritike pri drugih avtorjih. Razvoj spleta spremljajo vizije o drugačni, bolj demokratični ureditvi družbenih razmerij. Splet je namreč platforma, na kateri prihajajo v stik različni družbeni akterji, pomembno pa je razmerje družbene, ekonomske in politične moči, ki usmerja njihovo delovanje (Oblak in Petrič 2005). Kiberoptimisti razumejo stanje nizkega zaupanja in odklona standardnih politik kot možnost za reinterpretacijo demokracije v krizi (Bentivegna 2006). Zagovorniki optimističnega pristopa pravijo, da razvoj novih tehnologij pomeni novo upanje za demokratizacijo, saj naj bi presešel tržno usmerjenost starih medijev in omogočil nove oblike politične angažiranosti (Fenton 2010). Splet je prostor številnih alternativnih, uporniških glasov. Zaradi novih komunikacijskih poti nastajajo tudi nova interakcijska prizorišča, ki vzpostavijo okvirje javne razprave, ki ni omejena na državni teritorij (Oblak in Petrič 2005). Transnacionalno mreženje in interaktivnost naj bi pomenila izgradnjo nove javne sfere: v virtualnem prostoru se namreč poveča možnost za participacijo državljanov v javnem diskurzu, ki presega meje nacionalnih meja (Splichal 2010). Digitalna demokracija predstavlja udejanjanje ideje neposrednega stika med državljani in njihovimi predstavniki, omogoča politično participacijo, ki ni zreducirana na volitve in glasovanja, ter realizira habermasovski nadzor nad politično elito (Bentivegna 2006).

2.2 Kaj so alternativni mediji?

Če smo jih najprej umestili v širšo razpravo o demokratičnosti spleta, se moramo v drugi fazi vprašati, kaj sploh so alternativni mediji. Težko je izpostaviti eno jasno definicijo alternativnih medijev, ki bi zaobjela njihovo večdimenzionalnost. Poleg tega različni avtorji izostrijo različne vidike alternativne medijske produkcije in jih glede na glavno funkcijo poimenujejo različno.

Nekateri avtorji problematizirajo že sam izraz alternativni mediji, saj naj bi bil preveč ohlapen in obenem že konotira razmerje z mainstreamom, ki se mu poskuša izogniti (glej opombo 2).

Kljub temu pa je najbolj razširjen, ker poleg progresivnih političnih medijev, ki nas zanimajo, zajema tudi fanzine, majhne naklade alternativne poezije, življenskostilne revije ipd. (Atton 2002). Da bi se izognili prikazovanju alternativnih medijev kot eksotičnih Drugih v odnosu do mainstream medijske produkcije, Downing vpelje poimenovanje radikalni mediji (Atton 2008; Downing 2001). Radikalni mediji so definirani z zavzemanjem za družbeno spremembo in so povezani s kolektivno akcijo družbenih gibanj (Downing 2001). Pri tem je izpostavljena dimenzija progresivnosti, medtem ko poimenovanje, ki ga predlaga Rodriguezova izpostavi njihov participatorni potencial. Alternativni mediji dobijo oznako državljanski, saj z njihovim delovanjem državljani dobijo možnost sodelovanja v procesu medijske produkcije (Rodriguez 2001). V nadaljevanju bom uporabljala oznako alternativni mediji, s čimer mislim na progresivne politične medije.

Zakaj so alternativni mediji alternativni oziroma v čem se razlikujejo od ostale medijske produkcije? Kot pravi Rauchova,⁵ so lahko alternativni mediji alternativni v: a) vsebini, b) kanalu, skozi katerega prenašajo ideje, c) virih, ki so prisotni in d) vrednotah, ki jim sledijo (Rauch 2007). Vsebina je nekonvencionalna, saj so zgodbe, ki jih najdemo v alternativnih medijih drugačne kot običajne novice. Interpretacija sveta, ki jo ponujajo, je prilagojena skupinam, ki so ustvarjalci vsebin (Atton 2002). Tako izpostavljajo interese t. i. šibkih javnosti, na primer delavcev, manjšin, protestnikov in marginaliziranih skupin, s čimer obračajo hierarhijo dostopa (Pajnik 2010; Atton 2002). Radikalnost vsebine je povezana s tretjo točko, viri. Alternativni mediji namreč prakticirajo t. i. odprto novinarstvo, kjer elitne vire zamenjajo običajni državljani. Tako presežejo običajno mainstream delitev ljudi na heroje in žrtve, ki imajo vlogo virov ter novinarjev (Atton in Hamilton 2008). Tako so slišani drugačni glasovi, kot bi jih lahko našli v ostali medijski produkciji in tudi reprezentirani na drugačen način. To so glasovi »navadnih« ljudi, ustvarjajo jih predstavniki manjšin in aktivisti, ljudje in dogodki pa so predstavljeni iz njihove lastne perspektive (Rauch 2007; Atton 2002). Kanal skozi katerega komunicirajo je lahko v obliki letakov, grafitov, nastopov ali priponk, lahko pa tudi v manj alternativni obliki, kot je elektronska pošta, tiskano ali spletno glasilo, radijska oddaja (Downing 2003). Zadnja točka, ki se ji Rauchova posveti so alternativne vrednote medijev. Za alternativne medije je značilno, da kritizirajo mainstream medijsko produkcijo skozi prakticiranje drugačnega, vključujočega in simetričnega novinarstva (Rauch 2007). Ideologijo objektivnosti tako nadomesti neprikrito zagovarjanje

⁵ V navezavi na teorijo avtorjev Haasa, Hamiltona, Örnebringa in Jönssona.

stališč. S postavljanjem ideala objektivnosti pod vprašaj, zagovarjajo idejo, da dejstev nikoli ni mogoče povsem ločiti od mnenj in da to ni nujno boljše (Atton in Hamilton 2008). Alternativni mediji temeljijo na kolektivnem odločanju, nehierarhičnosti in državljski participaciji, novinarstvo, ki ga prakticirajo pa je inkluzivno in družbeno odgovorno (Atton 2002; Rauch 2007; Pajnik 2010). S tem ko se distancirajo od institucionaliziranih in komercializiranih mainstream praks, lahko ohranjajo svojo kritičnost in refleksivnost (Atton 2003). Namesto k maksimizaciji profita stremijo k družbeni spremembi (Atton 2002; Haas v Pajnik 2010). Atton pojasnjuje, da so zaradi svojega načina delovanja in organizacije povezani z aktivizmom, saj presegajo vlogo platforme za alternativne poglede in spodbujajo k akciji. Definira jih aktivno oziroma mobilizirano občinstvo, njihova vloga pa je, da jih informirajo in povezujejo (Atton 2002; Rauch 2007).

2.3 Razmislek o potencialih in omejitvah spletnih alternativnih medijev

Da bi razumeli polje alternativne medijske produkcije online⁶ pa moramo privzeti multiperspektivni pogled, kot to opiše Atton, in poleg potencialov poznati tudi omejitve oziroma šibke točke (Atton 2008a). Če so kiberoptimisti prepričani, da bo online komunikacija realizirala demokratično utopijo, kjer imajo državljani veliko moč soodločanja in sodelovanja v javnih zadevah, pa kritiki opozarjajo na probleme enakega dostopa, fragmentiranost spletnih javnosti in nekonstruktivnost diskusije na spletu (Papacharissi 2002, 2004). Zaradi tehnološkega napredka in možnosti, ki jih novi mediji ponujajo, se posamezniki ne bodo nujno pretvorili v »dobre državljane« (Bentivegna 2006).

Problem alternativne medijske produkcije je v prvi vrsti denar; tako v smislu začetnega kapitala, ki je potreben za ustanovitev medija kot tudi vira za nadaljnje financiranje (Hamilton 2000). Ideal h kateremu stremijo je neprofitna, nekomercialna orientacija, ker pa delujejo znotraj trga so prav tako kot množični mediji odvisni od naklad in dobičkov (Rauch 2007; Atton 2003). Mediji, ki so posvečeni progresivni spremembi naj bi bili bolj konkurenčni in vplivni, seveda če imajo velik doseg, vendar pa s prodajo svojih občinstev oglaševalcem

⁶ Ker govorimo o alternativnih medijih v specifičnem okolju, t. j. virtualnem oziroma online, predpostavljamo, da prevzamejo nekatere lastnosti spleta. Potenciali in omejitve spleta tako uokvirjajo tudi spletne medije, zaradi česar se razmislek o priložnostih, ki jih odpirajo in o težavah, s katerimi se srečujejo, v nadaljevanju dotika tudi avtorjev, ki ne pišejo izrecno o alternativnih medijih, temveč o spletu na splošno.

dajejo sporočilo, da so »prodani«. ⁷ Ekonomski uspeh nekega medija je v dojemanju javnosti namreč sinonim za to, da sledi potrošniški logiki in je zato manj vsebinsko kvaliteten (Eun-Gyoo in Hamilton 2006). Kot pravi Hamilton so teorije o alternativnih medijih razpete med dvema poloma, politično učinkovitostjo in kulturno masifikacijo (Hamilton 2000). Po drugi strani pa velja poudariti, da je to poenostavljeno dojetje delovanja medijev v potrošniški družbi: odnos med izolirano progresivnostjo in depolitiziranostjo zaradi komercializacije je bolj kompleksen kot ali/ali (Eun-Gyoo in Hamilton 2006). V realnosti se izbira ne reducira zgolj na »izbiri manjšega zla«, kjer si lahko a) zvest svojim idejam, a nepomemben in minljiv ali b) maksimiziraš svoj učinek za ceno tega, da podpreš sistem, ki ga želiš spremeniti. Komercializacija ni nujno depolitizacija kot tudi večja raznolikost občinstva in dopisnikov ne pomeni nujno demokratičnosti; vedno je treba gledati specifični kontekst, v katerem nastaja določen medij ⁸ (Eun-Gyoo in Hamilton 2006). Ne glede na način sponzoriranja naj bi alternativni mediji sledili vodilu »dati glas tistim brez glasu«, kar pomeni, da je za njihovo misijo ključno, da ohranjajo prostor za raznolikost in marginalizirane glasove. Kljub logističnim težavam in možnosti politične represije, je velikega pomena, da državljanski mediji ne pristanejo na konformnost (Rodriguez 2001). Zaradi majhnega dometa, pomanjkanja financ in kratke življenjske dobe alternativne medije mnogokrat označijo za neuspešne. ⁹ Kot pravi Harcup so pomembni, kljub temu da dosegajo manjše občinstvo in da je veliko projektov kratkotrajnih, saj lahko ostanejo navdih in izhodišče novim projektom ter gibanjem (Harcup 2003). Z njegovim argumentom se strinja tudi Vatikiotis, ki pravi, da je bistven že sam obstoj marginalnih medijskih projektov, ker kljub kratkosti ali majhnosti pomenijo možnost samoreprezentacije in participacije (Vatikiotis 2008).

⁷ Problem z oglaševanjem je, da depolitizira medij, saj postavlja velikost občinstva pred vsebino. Vsebine so namreč oblikovane tako, da maksimizirajo dobiček in se za ceno tega odpovejo progresivnim pogledom (Hamilton 2000). Rodriguezova meni, da je ena izmed dilem »kako obdržati dušo« in ne postati le podaljšek množičnih medijev (Rodriguez 2001). V svojem zavzevanju za družbene spremembe in poskusih pridobivanja čim širšega občinstva podpornikov se lahko začnejo prilagajati kapitalu, zato alternativni mediji včasih sledijo istim vzorcem, po katerih deluje sistem, ki ga kritizirajo. Avtor opozori, da kljub izzivanju statusa quo lahko tudi alternativni mediji operirajo z istimi miselnimi vzorci množic in dobičkov ter pozabijo na ključni element – posameznika (Hamilton 2000).

⁸Oglaševanje ne pomeni nujno kapitulacije zaradi kapitala. Hibrid obeh oblik lahko funkcionira kot uravnotežena tretja možnost, kjer ohraniš ideje in razširiš svoje občinstvo s tem, da se delno financiraš z oglaševanjem; primer Oh my news (Eun-Gyoo in Hamilton 2006).

⁹ Vplivna kritika alternativnega geta v Comedia, 1984. The Alternative Press: The Development of Underdevelopment. Media, Culture and Society 6, 95–102.

Nove tehnologije v veliki meri presežejo finančne omejitve »starih« medijev. Alternativni mediji na spletu z nizkimi stroški produkcije in distribucije pomenijo zmanjšanje potrebnih sredstev in nižanje omejitev dostopa. So pomembni potencialni akterji za politične in družbene spremembe, ker služijo interesom javnosti in ne oglaševalskim ter političnim elitam (Downing 2001). Namesto tradicionalnega zbiranja sredstev s prodajanjem oglaševalskega prostora, se financirajo z alternativno podporo v obliki denarnih prispevkov in materialnih donacij, s čimer se izognejo problemu korporativnega ali političnega nadzora nad vsebinami (Lievrouw 2011). Kljub temu so nove tehnologije del ekonomskih in političnih trendov, ki narekujejo komercializacijo in zapiranje zaradi privatizacije, saj kapital spodjeda njihov demokratični potencial (Ford in Gil 2001; Papacharissi 2002; Oblak in Petrič 2005). Virtualni prostor je, prav tako kot offline realnost, razdeljen s partikularnimi interesi in je del od dobička motiviranega kapitalističnega sistema (Wright 2003; Papacharissi 2002).

Tako lahko predpostavljamo, da so spletni alternativni mediji do neke mere determinirani s tehnologijami, ki jih uporabljajo za produkcijo in distribucijo. Nekatere od značilnosti spleta so povsem skladne z vrednotami alternativne medijske produkcije, na primer njegova odprtost. Vendar pa ima to tudi negativno plat, saj kritiki pravijo, da se vsa vsebina, ki jo prispevajo aktivni uporabniki, sešteva v informacijsko preobremenitev (Fenton 2010). Naslednja točka kritike je na to nanašajoča se subjektivnost prispevkov. Dostopnost spleta, natančneje spletnih alternativnih medijev, vsem, ki imajo dostop do tehnologije in vsaj osnovno znanje, kako jo uporabljati, pomeni, da je lahko vsak novinar. Ker gre za vsebine, ki jih ustvarjajo »navadni« ljudje ne pa strokovnjaki ali akademiki, naj bi bila kredibilnost informacij vprašljiva. Zato so informacije težko preverljive, spletne strani pa naj bi bile polne predsodkov iz nezanesljivih virov (Ford in Gil 2001). Po drugi strani lahko prav ta subjektivnost prispeva k bližjemu odnosu med bralcem in ustvarjalcem, saj zbuja občutek zaupanja. Takšna kritika ne upošteva, da so uporabniki spleta kritični in znajo presoditi (vsaj večinoma) o kredibilnosti podanih informacij (Atton in Hamilton 2008).

Ko govorimo o odprtosti in dostopnosti spleta, pa moramo imeti v mislih, da kljub relativno preprosti uporabi tehnologij, avtorji opozarjajo na nujnost osnovne spletne pismenosti (Atton in Hamilton 2008; Ford in Gil 2001). Tako fizične dostopnosti kot tudi obvladanja osnov spletnega komuniciranja ne smemo jemati samoumevno, saj so še vedno velike razlike med

različnimi geografskimi deli sveta in tudi razlike med različnimi družbenimi skupinami.¹⁰ Če to velja za splet na splošno, še toliko bolj velja za spletne alternativne medije, saj poleg osnovnega razumevanja spletnega komuniciranja od uporabnika zahtevajo še širšo razgledanost ali pismenost. Ker naj bi bil v idealni situaciji vsak bralec lahko tudi soustvarjalec vsebin, je potrebno razumevanje novičarskih konvencij in obvladanje produkcije prispevkov. Tako lahko vidimo, da spletno okolje ni sinonim za odsotnost hierarhije, saj z izginjanjem enih lahko najdemo nove omejitve, ki delijo uporabnike na informacijsko bogate in informacijsko revne (Kramarae 1999; Atton 2004; Oblak in Petrič 2005). Poleg dostopnosti, subjektivnosti in kredibilnosti je omejitev tudi *lingua franca* spletnih omrežij. Globalna angleščina, ki se uporablja, predstavlja problem tistim, ki jim ni materni jezik in se ga morajo najprej naučiti. Angleško govoreči deli sveta so torej v prednosti, kar depriviligira druge »velike« jezike kot so kitajščina, arabščina ali španščina. Po drugi strani naj bi bila poenostavljena angleščina najbolj primeren univerzalni jezik, saj jo obvlada največ spletnih uporabnikov¹¹ (Kramarae 1999). V primeru spletnih alternativnih medijev lahko predpostavimo, da tisti, ki stremijo k mobilizaciji transnacionalnih občinstev uporabljajo več razširjenih jezikov, medtem ko lokalno delujejo v jeziku skupnosti, v kateri se nahajajo.

V povezavi z odprtostjo spletnega omrežja je treba argumentirati tudi vprašanje cenzure. Do katere mere so lahko spletne diskusije odprte za svobodno izražanje mnenj? Ali svoboda govora pomeni tudi toleriranje sovražnega govora? Odsotnost uredniškega nadzora, značilna tudi za spletne alternativne medije, je namreč dvorezen meč, saj lahko odpre prostor rasizmu in homofobiji, čeprav se predpostavlja, da je znotraj progresivne sfere alternativnih medijev manj pojavov nestrpnosti. Odprta platforma v povezavi z anonimnostjo lahko vseeno pomeni

¹⁰ Digitalni razkorak lahko vidimo tako geografsko kot tudi med kategorijami spola, starosti, zaposlitve in znotraj posamičnih skupin glede na veščine in znanja (Oblak in Petrič 2005). Curran in Witschge se ukvarjata s tem, kateri glasovi so slišani na spletu. Revnejši segmenti prebivalstva namreč niso depriviligirani le ekonomsko, s čimer je otežen nakup opreme, temveč manj sredstev vpliva tudi na nižji socialni in kulturni kapital ter nižjo raven izobrazbe. To lahko pomeni težje razumevanje tujih jezikov ali izključenost zaradi stilistične zahtevnosti in kvalitete pisanja. Vse te zapostavljenosti pomenijo težji dostop in omejeno participacijo, kar v končni fazi pomeni, da so tisti, ki lahko objavljajo prispevke še vedno v veliki večini akademiki in novinarji ali pa vsaj višje izobraženi, ohranjajo pa se tudi spolne neenakosti (Curran in Witschge 2010).

¹¹ Čeprav smo lahko kritični do takšne poenostavitve in ta argument lahko interpretiramo tudi kot posledico, ne razlog. Lahko, da je manj aktivnih uporabnikov iz drugih jezikovnih skupin prav zato, ker ustvarja distanco in oviro za participacijo.

diskriminatornost s strani uporabnikov (Atton 2004; Atton in Hamilton 2008). Po drugi strani pa demokracija pridobi z nepredvidljivim, razgretim in strastnim nestrinjanjem, saj prav pretirana olika lahko ohromi konstruktivno razpravo (Papacharissi 2004). Pogosta praksa za zamejitev nestrpnosti in rasizma je delna uredniška cenzura, ki loči progresivne in desničarske vsebine (Atton 2003). Sunstein predlaga uredniško politiko, ki bi ohranila promoviranje svobode govora, vendar pa je regulacija potrebna za škodljive in družbeno nezaželene oblike sodelovanja¹² (Sunstein 2001). Pri spletnih alternativnih medijih mora zato obstajati neka oblika posrednega objavljanja, kjer so vsebine najprej pregledane in šele nato vidne ostalim uporabnikom, kar je glede na empirično analizo tudi pogosta praksa (več o tem v 5. poglavju).

Demokratizacija medijev, ki jo z nastopom novih tehnologij vedno pričakujemo, ni le svobodna potrošnja, temveč komuniciranje in sodelovanje z drugimi v okolju, kjer bi bile odpravljene diskriminacije, neenakosti in lastniški interesi (Splichal 2010). Splet namreč lahko ravno toliko prispeva k razcepljenosti civilne družbe kot k njeni mobilizaciji¹³ (Fenton 2008). Kljub tej kritiki se moramo zavedati pomembnosti dogodkov, ki so neločljivo povezani prav s spletnimi alternativnimi mediji in možnostmi, ki jih nove IKT odpirajo za transnacionalna družbena gibanja. Uporabniki naj bi nove tehnologije umeščali v stare rutine, ki so v skladu z obstoječim sistemom in razmerji moči, najnovejša družbena gibanja pa kažejo, da komunikacijske prakse poskušajo spremeniti nekatere vzorce. Mobilna telefonija tako ni več zgolj za zabavo, temveč postane orodje protikomuniciranja (Pajnik 2009). Aktivisti kljub omejitvam najdejo priložnosti, ki jih izkoristijo za progresivne spremembe v smeri večje demokratičnosti tako medijev kot tudi družbe nasploh.

¹² Na primer grožnje, sovražni govor in otroško pornografijo (Sunstein 2001).

3 Aktivizem in alternativni mediji na spletu

3.1 Nova družbena gibanja

V zadnjih dveh desetletjih so opazni trendi nadvlade trga nad politiko, razočaranja in nezaupanja ljudi v vlado, manjše volilne udeležbe ter cinizma.¹⁴ Vendar pa se vzporedno s tem razvijajo tudi alternativne »nove politike«. To so skupine, gibanja in organizacije izven uradne politike, ki odpirajo nove oblike politične participacije in so neločljivo povezane s spletom kot forumom za diskusijo, participacijo in organizacijo (Dahlgren v Van der Donk in drugi 2004). Bentivegna opozori, da moramo pozornost prenesti iz polja tradicionalne politike na polje obrobni subpolitik, če želimo videti spremembe. Tukaj imajo nove komunikacijske in informacijske tehnologije centralno vlogo, saj odpirajo priložnosti za nove akterje, nove načine participacije in mobilizacije ter vključenost multiplih glasov (Bentivegna 2006).

NDG so »manifestacija javnosti, ki z uporabo tehnologij spreminja javni prostor« (Pajnik 2009). V mnogih državah so ključna komponenta politike, saj so tradicionalni naslovniki vedno manj odzivni na potrebe ljudi (Downing 2001). NDG kršijo pravila igre, iščejo alternative v politiki in temeljijo na solidarnosti ter vključevanju marginaliziranih skupin (Melucci v Pajnik 2009). »Nove politike« so drugačne od starih, na primer delavskih gibanj. Struktura teh političnih skupin ni več hierarhična, ampak gre za mrežno strukturirano kolektiviteto, ki se zavzema za družbene spremembe. Gre za poskus družbenih in političnih sprememb relativno izključenih akterjev (Smith in drugi 1997). Medtem ko so tradicionalna gibanja temeljila na bolj tesnih, homogenih skupnostih, vezanih na skupni teritorij, so najnovejša družbena gibanja heterogena, neformalna, decentralizirana in segajo čez nacionalne meje¹⁵ (Kriesberg 1997). Za družbena gibanja je danes značilno še, poleg tega, da so fleksibilna, fluidna, segmentirana, policentrična in globalna, da poskušajo alternativne

¹⁴ Predvsem zaradi večanja prepadov med razredi, nižanja plač ter večanja brezposelnosti, ki kaže na neučinkovitost reprezentativne demokracije pri zastopanju interesov volilcev (Bentivegna 2006).

¹⁵ Diani družbena gibanja definira kot mrežo interakcij med neformalno organiziranimi posamezniki, skupinami in organizacijami, ki poskušajo spreminjati razmerja moči med vpletenimi v konflikt v zvezi z nekim družbenim ali političnim problemom (Diani v Wright 2003). Relevantne so tudi definicije, ki so zunaj kategorije NDG, na primer Rheingoldove »smart mobs« in novejše ter manj strukturirane »flash mobs«. Tako pri razumnih kot nenadnih množicah gre za skupno delovanje posameznikov, ki se ne poznajo in se povezujejo s pomočjo novih medijev (Pajnik 2009).

vrednote vzpostaviti brez nasilja. Da bi človeške pravice in potrebe postavili pred tržne in državne interese podpirajo mirno komuniciranje zahtev s peticijami in shodi (Moghadam 2013).

NDG so torej ohlapno organizirane kolektivitete, ki naslavljajo vire skupnih problemov in izpostavijo pomembna vprašanja in nastanejo kot poskus demokratizacije globalizirane družbe (Kriesberg 1997; Moghadam 2013). Trendi globalizacije namreč zahtevajo politično akcijo izven okvirov nacionalne države, in sicer na dveh ravneh: po eni strani obračanje na transnacionalne akterje zahteva povezave izven domačega teritorija, po drugi strani pa se lahko povsem lokalnih problemov lotimo s podporo drugih javnosti (Guidry in drugi 2000). Zaradi vedno večje ekonomske soodvisnosti, rasti informacijskih izmenjav in izzivov skupnih problemov v globalnem merilu, prihaja do večje družbene integracije. Svetovna povezanost se tako prevede v konvergenco in difuzijo vrednot in večji konsenz o tem, kaj je pomembno. Zaradi teh trendov postanejo transnacionalne vezi ne le mogoče, temveč nujne kot odgovor na izzive »družbe tveganja« (Kriesberg 1997). Povedano drugače, globalizacija hkrati ustvarja konflikte, ki jih gibanja poskušajo zgladiti, in možnosti za njihovo mobilizacijo (Moghadam 2013). Tako nastajajo antiglobalizacijska gibanja, ki se borijo proti temu, kar vidijo kot negativno posledico »manjšanja sveta«, med drugim proti brezposelnosti, neekološkemu ravnanju z okoljem, finančni krizi in diskriminacijam. Antiglobalizacijska gibanja niso proti globalizaciji na splošno, sicer tudi ne bi uporabljala spleta. Bolj natančno bi jih lahko poimenovali antineoliberalna gibanja (Van Aelst in Walgrave 2004). Pomen teh gibanj je, da so kot varuhi, ki izpostavijo nepravilnosti tako na lokalni kot tudi globalni ravni, in poskušajo pritisniti na sicer skoraj nedotakljive transnacionalne korporacije. Gibanja se zavzemajo za enakopravnost, solidarnost, raznolikost, pravičnost in človekove pravice, hkrati pa nasprotujejo vojni, revščini in korporacijski moči ter pohlepu (Moghadam 2013). Primer je The global justice movement, gibanje, ki ga sestavljajo nevladne in civilnodružbene organizacije, sindikati in posamezni aktivisti ter je aktivno od konca 90. let. Bori se proti neoliberalističnemu sistemu in vojni. Za začetek globalnega gibanja za pravičnost avtorji priznavajo t. i. Bitko v Seattlu, ki se je odvijala leta 1999 (Moghadam 2013). Gibanje Occupy je del teh dolgo trajajočih poskusov za bolj pravičen, demokratičen svet. Nanj se v svoji nalogi osredotočam zato, ker je zadnji in odmevnejši v vrsti mobiliziranih akcij, obenem pa zaradi vidne navezave na nove IKT in podpore spletnih alternativnih medijev, ki me zanimajo. Occupy je pravzaprav širok okvir znotraj katerega je veliko raznolikih glasov in zahtev, ki jim je skupno nasprotovanje trendu zamenjave volje ljudstva z gonjo po profitu v

kapitalističnem sistemu, kot je to značilno za nova družbena gibanja. Je politično in moralno gibanje, saj kaže skepticizem do skorumpirane politike in poskuša postaviti zgled alternativnega sistema, po katerem bi se lahko izoblikovala nova demokracija. Gibanje se zavzema za avtonomijo in pravice posameznikov, vključuje manjšinska mnenja in poskuša preseči umetno delitev ljudi (Barber 2012). Nove komunikacijske tehnologije imajo pomembno vlogo pri ohranjanju stikov med posameznimi lokalnimi skupnostmi in aktivističnimi skupinami, ki so del večjega gibanja. Preko spleta pride do difuzije protestov iz enega okolja v drugega, pri čemer v vsakem kontekstu prevzame neke lokalne značilnosti (Diani 1999). Pomen teh gibanj je, da osvetlujejo probleme in iščejo rešitve, tako lokalno kot pri transnacionalnih naslovniki. Mobilizacija pomeni izražanje volje ljudstva, ki preseže učinkovitost občasnih volitev in glasovanj. Gre za angažirane posameznike, ki kljub razlikam stopijo skupaj in poskušajo narediti družbo bolj demokratično. Razumemo jih lahko tudi kot okrepljene popotresne sunke predhodnih protestov, ki jih spodbudi in omogoči kriza kapitalizma.¹⁶

3.2 Vloga spletnih alternativnih medijev v NDG

Transnacionalna NDG so odvisna od eksternih in internih komunikacijskih povezav, ki jih omogočajo nove tehnologije, predvsem pametni telefoni s spletno povezavo s hitrejšim prenosom in večjim dosegom informacij.¹⁷ Splet kot orodje družbenih gibanj poleg interakcije olajša organiziranje, saj prihrani čas ter stroške, obenem pa naredi zbiranje sredstev in financiranje veliko lažje (Van der Donk in drugi 2004). Širjenje idej, ki niso našle prostora v mainstream medijih je v internetni sferi poenostavljeno z minimalno cenzuro (Scholz 2008). Gibanja prakse medijskega aktivizma vključijo v svoje delovanje in ga nadgradijo z novimi tehnologijami (Tilly v Pajnik 2009). Možnosti uporabe novih tehnologij s kombinacijo prenosnih telefonov s kamero in dostopom do spleta, ima emancipatorni potencial za uporabnike. Mobilni telefoni postanejo orodje angažiranih državljanov, ki jih uporabljajo pri organizaciji in izvedbi akcij in za mreženje v transnacionalnem kontekstu (Pajnik 2007).

¹⁶ Pri najnovejših družbenih gibanjih je pomembno to, da zaradi novih IKT dobijo velike razsežnosti. Splet deluje kot ojačevalec tako odzivov kot tudi dražljajev, saj nobeno dejanje ne ostane neopaženo s strani aktivistov.

¹⁷ Sodobna družbena gibanja uporabljajo kombinacijo starih (banerjev, peticij) in novih (e-pošt, forumov, blogov, hacktivismov) tehnologij, saj virtualna komunikacija ne nadomesti učinkovitosti klasičnih peticij in protestov.

Značilnosti globalnega aktivizma so povezane z njegovo komunikacijo, ki je hkrati politična strategija in organizacijski vir. Prva značilnost je permanentnost kampanj, kot so na primer okoljska gibanja in antiglobalistične iniciative, ki se ohranjajo brez centralnega vodstva (Bennett 2004). Buechler razlaga, da je sodobna družba zaradi globalizacije postala stalno mobilizirana družba, ki lahko širi družbena gibanja s hitrostjo spletne povezave¹⁸ (Buechler v Carroll in Hackett 2006). Stalno demonstriranje omogočijo mreže, ki speljejo akcije sinhrono v več državah. Zaradi fluidne, policentrične narave se prilagajajo kontekstu in novim problemom ter tarčam (Bennett 2004). Da NDG lahko funkcionirajo tako razpršeno pa vendar usklajeno je potrebna hitra komunikacija med pripadniki gibanj, ki jo omogoča splet. Druga značilnost je manj ideološka komunikacija vrednot, kjer gibanja temeljijo na življenjskem stilu. Neideološkost novih gibanj omogoča soobstoj različnih političnih perspektiv, saj reducira konflikte, ki bi sicer nastajali s tem, da se fokusira na skupne točke, ne na razlike znotraj gibanja. Odprtost mreže pomeni raznolikost in nehomogenost članov gibanja, saj horizontalna komunikacija, ki jo spodbujajo novi mediji, ne krepi le vezi znotraj gibanja, temveč ustvarja tudi (začasne) povezave med različnimi fluidnimi gibanji, ki se zgostijo okrog določenega problema¹⁹ (Bennett 2004; Van der Donk in drugi 2004).

Ena izmed vlog spletnih alternativnih medijev za razvoj NDG je ustvarjanje podpore. Spletne skupnosti postanejo vozlišča različnih aktivističnih skupin in njihovih idej. Alternativni spletni mediji so pri sodobnem aktivizmu kot vezivo, ki spoji geografsko razpršene, heterogene skupine ljudi s skupnimi problemi (Van Aelst in Walgrave 2004). Ker alternativni mediji sledijo potrebam NDG, so odprti, decentralizirani in interaktivni (Atton 2002). Alternativni mediji se povezujejo med seboj in postanejo razpršeni centri gibanja kot ogrodje in opora gibanja, aktiviste pa izobražujejo in spodbujajo k mobilizaciji (Atton 2002; Rauch 2007). Lievrouw opisuje še dodatne pomene, ki jih ima splet za transnacionalna NDG; poleg že omenjene organizacije in koordinacije aktivističnih skupin, ki sodelujejo v gibanju, splet služi kot platforma za ustvarjanje in distribucijo vsebin, ki promovirajo vrednote gibanja (Lievrouw 2011).

¹⁸ To lahko vidimo tudi v hitrih, včasih transnacionalnih odzivih, na neke lokalne dogodke.

¹⁹ Tako lahko v istih protestih sodelujejo naravovarstveniki, feministke, anarhisti itd. Vsako od teh skupin aktivistov zanima druga dimenzija istega problema.

Z možnostmi, ki jih ponudijo nove tehnologije – Lievrouw pri tem misli promoviranje vrednot gibanja – so gibanja lahko proizvajalci znanja o samem sebi (Eyerman in Jamison v Carroll in Hackett 2006). Alternativni pogledi na neoliberalno vizijo sveta, ki jih posredujejo mediji gibanja, najverjetneje ne bi našli prostora v mainstream medijih. Ti so namreč del sistema, ki ga zaradi pritiskov kapitala reproducirajo. Kot pravita Gamson in Wolfsfeld (2006), med množičnimi mediji in družbenimi gibanji obstaja odnos asimetrične odvisnosti. Drugi potrebujejo publiciteto, da razširijo informacije o sebi in svojih ciljih, medtem ko prvi izkoriščajo njihovo novičarsko vrednost, da pritegnejo občinstvo in povečajo profit. Pri tem je jasno, da so družbena gibanja bolj odvisna od naklonjenosti medijev kot obratno (Carroll in Hackett 2006). Medijski prostor si izborijo z zasedanjem javnih prostorov, še posebej z demonstracijami, ki se sprevržejo v izgrede. Takrat postanejo vredni novičarske pozornosti, vendar niso reprezentirani pod svojimi pogoji. Fokus je tako na samem disruptivnem dogodku in ne na družbenem problemu okrog katerega se je formiral (Nimir Musa 2011). Kot pravi Pajnikova: »Reprezentacije družbenih gibanj v množičnih medijih so običajno dvojne: gibanja so bodisi reducirana na obravnavo morebitnih konfrontacij s policijo, v najboljšem primeru se jih prepozna kot legitimno delovanje v demokratizirani družbi, pri čemer pa se dejansko možnost njihovega vplivanja na družbene razmere predstavi kot pičlo ali utopično« (Pajnik 2009, 121). Spletna alternativna medijska produkcija, ki postane pomemben vir informacij za aktiviste in tudi ostale, ki (še) niso člani gibanja, pa se ta dinamika spremeni. Odnos je bolj uravnotežen, saj si transnacionalna NDG pridobijo večjo neodvisnost pri tem, kako so predstavljena. Tako lahko vidimo, da kljub omejitvam novih komunikacijskih tehnologij aktivisti najdejo načine, da jih uporabijo za transnacionalno kritiko tržnega kapitalizma, kršenja zakonodaje in pozivanje k varovanju okolja, pravični trgovini ter socialni politiki (Pajnik 2009).

4 Mediji gibanja Occupy

4.1 Primer Occupy: O pomenu, organizaciji in mobilizaciji gibanja

»Off our computers and into the streets/.../ clicks alone won't bring about the change in the real world« (Occupy).²⁰

Antiglobalizacijsko gibanje Okupirajmo Wall Street je odgovor na finančno krizo in krizo demokracije, ki se je začelo v Ameriki leta 2011, in del dlje trajajočih gibanj za globalno pravičnost (Brucato 2012; Barber 2012). Septembra 2011 se skupina nekaj stotih aktivistov odpravi pred Wall Street, borzo v finančni četrti New Yorka, da bi izrazili svoje nezadovoljstvo s situacijo, v kateri se je znašla družba. Gibanje naj bi se začelo na pobudo kanadske fundacije Adbusters Media, ki je predlagala miren shod proti korporacijskemu vplivu na demokracijo. Delitev na množico depriviligiranih in majhen odstotek premožne elite se vidno zaostroje, jeza zaradi nepravilnosti pa se z gibanjem poskuša pretvoriti v nekaj konstruktivnega²¹ (Barber 2012). Število protestnikov je kmalu naraslo na več tisoč ljudi. Gibanje zasede park Zuccotti, ki postane prenočišče in središče organizacije protestov. Mikroskupnost gibanja Occupy Wall street (OWS), ki ga sestavlja široka paleta interesov, od borcev za pravice otrok ter žensk do zavzemanja za reforme zdravstva in pravice živali, navdihne s svojim delovanjem 2000 protestov po Združenih državah Amerike in po svetu (Brucato 2012).

Occupy na prvi pogled nima jasnega, koherentnega sporočila in enotnih ciljev. Nima hierarhične strukture z vodjo. Prav iz njegove nedefiniranosti in pluralističnosti izhajajo kritike gibanja kot zmedenega in nejasnega, saj ga poskušajo razumeti iz perspektive prejšnjega stoletja (Brucato 2012). Pri novih družbenih gibanjih ne gre več za homogena in centralizirana gibanja, temveč za ohlapno organizirana transnacionalna zaveznitva (Lievrouw 2011). Če želimo, da razpršena, heterogena in množična gibanja obstanejo, moramo vzpostaviti občutek povezanosti kljub razlikam. Pomembni sta globalna solidarnost in podpora preko meja nacionalne države, hkrati pa dovolj veliko zanimanje za nek problem, da

²⁰ Izza računalnikov in na ulice /.../ zgolj klikanje ne prinese spremembe v resničnem svetu.

²¹ Finančna kriza, ki se je začela leta 2007 je prizadela velik delež prebivalstva z brezposelnostjo in revščino, ne le v ZDA temveč tudi drugod (Brucato 2012).

ohrani pozornost javnosti (Fenton 2008). Kot odgovor na kritike, da Occupy nima jasnega, koherentnega sporočila, Lievrouw pravi, da to ni razlog, da se ljudje ne bi mogli poistovetiti z idejo gibanja. Ljudje se z gibanjem identificirajo na podlagi prepleta etičnih načel, osebnih izkušenj in ekonomske situacije, ne pa zaradi jasno formiranih zahtev (Lievrouw v Wyer 2012). Kot pojasni Foran, je tisto, kar aktiviste združuje v razlikah, ideja, da je lahko drugače, ne glede na specifične opresije, nasproti katerim stojijo (Foran 2012). Gibanje je kontinuum med seboj prepletenih variacij na isto temo, ki spontano vzniknejo v različnih lokalnih kontekstih in se jim delno prilagodijo. Kot skupnost jih povezuje in definira skupni sovražnik in način, kako prakticirajo direktno demokracijo znotraj gibanja (Brucato 2012).

4.2 Spletni alternativni mediji gibanja

»Sorry, the Revolution will not be televised (due to the corporate media corruption, greed and fear).« (Howtooccupy)²²

Nanašajoč na potenciale in omejitve spletne alternativne medijske produkcije, opisane v prejšnjih sklopih, bom v nadaljevanju analizirala, kako delujejo mediji družbenega gibanja Occupy. Izbor naslednjih medijev ni bil naključen. Uradnega seznama alternativnih medijskih virov ni, zato sem svoj vzorec omejila na prve zadetke spletnega iskanja²³ in se osredotočila na Occupied Stories, Occupy Together, How to Occupy, Occupy, Occupy Wall Street, Occupied Media in InterOccupy. Izbrani primeri so posodobljeni in še vedno delujoči, zato so se mi zdeli primernejši od manjših in manj interaktivnih podobnih spletnih mest, hkrati pa je za njih tudi več verjetnosti, da delujejo kot učinkovita podpora gibanju in orodje za pridobivanje novih članov. Ker so med prvimi zadetki spletnega iskanja, so najverjetneje tudi prvi stik z gibanjem za mnoge spletne uporabnike, ki poskušajo pridobiti informacije »online«. Zato se mi zdijo primeren vzorec za analizo. V nadaljevanju sem najprej utemeljila alternativnost izbranih spletnih medijev, potem pa raziskala, kako izkoriščajo potenciale in se spopadajo z omejitvami, omenjenimi v prejšnjih poglavjih.

a) Alternativnost v virih, vsebini in vrednotah

²² Oprostite, revolucija ne bo prenašana po televiziji (zaradi korupcije, pohlepa in strahu korporativnih medijev).

²³ Pri tem se moramo seveda zavedati omejitve izbranega vzorca, saj že spletni iskalnik ni vrednostno nevtralen, temveč gre za specifično uredniško politiko, kjer je glavni kriterij število spletnih mest, ki kažejo na določen vir. To ni objektivni znak kredibilnosti, ker gre za filtriranje znanja skozi družbena razmerja (Machill v Oblak in Petrič 2005).

Raziskovalno vprašanje, ki sem si ga postavila je, koliko so analizirani mediji gibanja Occupy alternativni glede na definicijo Rauchove, ki sem jo predstavila v uvodu. Pri tem se osredotočimo na vsebino, vire in vrednote, ki jim sledijo. Za vzorec sem na vsaki strani naključno izbrala zadnjih 20 objav, saj se mi je zdelo, da bodo te vsebine dovolj reprezentativne, kar se tiče politike spletnega medija. Pri analiziranju alternativnosti spletnih medijev gibanja sem opazovala dve dimenziji: a) samopredstavljanje, b) prispevke. Prva dimenzija se najbolj razkrije v rubriki About, kjer lahko razberemo, kako člani vidijo sebe in kakšne so njihove vrednote. V tej rubriki lahko preberemo tudi o tem, kako se medij financira in kaj je njegova misija. Pod drugo točko so zajete vse ostale rubrike, kot so foto- in videomaterial, članki, forum in koledar za organizacijo dogodkov. Oba dela sta enako pomembna, saj le ideja, da nek medij želi delovati alternativno, ne pomeni dejanskega udejanjenja tega v novičarskih praksah. Poleg tega, da izobražujejo člane gibanja in nudijo podporo aktivistom, so spletni mediji za marsikoga tudi prvi stik z gibanjem, zato je treba razumeti, kakšno sporočilo dajejo uporabnikom.

Če se najprej omejimo na kanal, lahko rečemo, da globalno ni alternativen, saj uporabljajo formate spletnih medijev, ki so povsem običajni tudi za komercialne vsebine. Lokalni kanali, skozi katere se širi sporočilo gibanja, pa so bolj alternativni in uporabljajo plakate, grafite, priponke, nalepke, letake ipd. Pregled zadnjih prispevkov je dokaz alternativnosti v vsebini, virih in vrednotah. Teme, o katerih govorijo, štejejo med alternativne poglede na vizijo sveta, ki jo lahko vidimo v mainstream medijih. O naftnih razlitjih, slabem poslovanju velikih bank, škandalih v politiki, zadolževanju študentov in živalskih pravicah pišejo aktivisti sami (Occupy, Occupywallstreet). Vsebinsko so spletni mediji Occupy alternativni, saj spodbujajo ljudi, da so del procesa in da sami oblikujejo teme, ki so jim pomembne. Tako je medijem gibanja sicer skupno, da so vsebinsko problemsko orientirane, svoj fokus pa spreminjajo glede na različne lokalne kontekste.²⁴ Med prispevki lahko najdemo tudi prvoosebna poročila iz protestov v Egiptu in fotoreportažo iz turških protestov. Alternativni so v vsebini, saj zastopajo interese »šibke« javnosti aktivistov in protestnikov, hkrati pa z izbiro alternativnih virov obračajo hierarhijo dostopa (Pajnik 2010; Atton 2002). V analiziranih zgodbah nisem našla politikov, policistov ali drugih uradnih oseb, ki bi poročale o dogajanju. Alternativne so, ker namesto privilegiranim elitnim virom dajejo prednost marginaliziranim glasovom (Rauch

²⁴ Od pravic manjšin, zadolževanja študentov, zdravstvenega sistema do korupcije in krivičnih odvzemov nepremičnin (Occupytogether).

2007; Vatikiotis 2008). Namesto objektivnega poročanja sledijo ideji zagovarjanja stališč tistih, ki medij soustvarjajo.

Vsi izbrani mediji spodbujajo k participaciji. Ideja je, da vsak lahko prispeva po svojih zmožnostih. Iščejo tako novinarske, fotografske, umetniške kot tudi materialne in finančne prispevke. Prosijo tudi za pomoč pri promoviranju idej gibanja (Howtooccupy 2013). Kot piše na Occupied stories, je njihova misija predstavljati 99 %, saj jih mainstream mediji ne. Kot piše na strani Occupy, je medij odprto povabilo novinarjem pa tudi fotografom, glasbenikom, striparjem in pesnikom, da objavijo svoje prispevke. Izbrani mediji funkcionirajo kot polprepustne platforme, ki naj bi temeljile na minimalnemu nadzoru uredništva. Vse kar si posameznik želi objaviti mora najprej poslati uredniškemu zboru (Occupy 2013). Tako kot gibanje, tudi mediji temeljijo na ideji nenasilja in so proti rasizmu, seksizmu ter drugim oblikam diskriminacije. Edina omejitev svobode govora v alternativnih spletnih medijih je svoboda drugega posameznika; mnenje in ideje namreč lahko deliš dokler nisi žaljiv do ostalih. Spoštovanje različnosti je tisto, ki naj bi preseglo historično delitev človeštva in spore med njimi (Interoccupy 2013). Uredniški odbor sestavljajo prostovoljci iz vsega sveta, ki poskušajo zagotavljati prostor za zgodbe aktivistov. Prosijo za sodelovanje dejanskih posameznikov, ki so bili del dogodkov povezanih z gibanjem, naj delijo svojo izkušnjo. Analizirani spletni mediji prakticirajo alternativno novinarstvo, saj ponujajo nove interpretacije realnosti, dajejo moč interpretacije marginaliziranim skupnostim (kot so aktivisti, revno prebivalstvo, ameriški domorodci ipd.), odpirajo platformo za neprofesionalne prispevke in spodbujajo diskusijo. Svoje občinstvo tudi nagovarjajo h kritičnemu branju mainstream medijev ter ponujajo alternativo »zlagani objektivnosti«, kot jo poimenuje uredništvo Occupied Stories.

b) Omejitve in potenciali

Demokratski potencial spletne medijske produkcije se kaže v univerzalni dostopnosti, saj le tako lahko predstavlja voljo vseh (Oblak in Petrič 2005). Kako je z dostopnostjo izbranih medijev? Poleg dostopa do tehnologije so še druge omejitve.²⁵ Registracije ali plačljivega članstva sicer ni, je pa potrebno znanje jezika, saj so vse izbrane strani primarno v angleščini.

²⁵ Glede na to, da naj bi se neenakosti v družbi zrcalile tudi na spletu, lahko ugibamo, da so soustvarjalci medijev večinoma beli moški z višjo izobrazbo. Za natančnejšo analizo avtorstva prispevkov ni prostora, več o tem pa v Curran in Witschge 2010.

Na nekaterih je dostopen tudi prevod v druge svetovne jezike, ampak le za splošne informacije, ne pa tudi za prispevke. Vsi prispevki so v *lingua franca* spletnih omrežij, z izjemo nekaj člankov na Howtooccupy, ki so dostopni tudi v španščini in francoščini. Zaradi razširjenosti gibanja preko različnih časovnih, jezikovnih in kulturnih pasov, ostaja pomembno vprašanje transnacionalnega razumevanja: koliko je lahko gibanje, ki nastane v specifičnem nacionalnem kontekstu razumljivo in uporabno za druge skupnosti aktivistov po svetu? Način, kako spletni mediji nagovarjajo bralce, nam namreč pove, koliko se zavzemajo za ohranjanje in širjenje gibanja (Downing 2003). Pri medijih gibanja Occupy lahko ugotovimo, da jezik ostaja dostopen povprečnemu uporabniku, ne le intelektualni eliti, saj je dovolj preprost in brez terminologije, ki bi bila razumljiva le določenemu krogu. Tukaj se kaže že prej omenjena odprtost gibanja, ki poskuša presežati razlike med skupinami v družbi in jih povezati v boju za skupne cilje. Po drugi strani pa ostaja aktualna kritika globalne angleščine. Ker se zavzemajo za večjo dostopnost spletnih medijev, prosijo protestnike, naj jim pomagajo prevajati vsebine v jezik, ki ga poznajo, vseeno pa ostaja omejitev za participacijo. Četudi s prevodi lahko posameznik dostopa do osnovnih informacij, ne more sodelovati v razpravi na forumu ali prispevati svojih člankov, ker to še vedno zahteva visoko pismenost.

Spletni mediji gibanja Occupy so neprofitno orientirani. Za alternativne medije je značilno, kot sem predstavila že v prejšnjih poglavjih, da poskušajo ostati neodvisni od političnih ali korporativnih interesov. Komercializacija medija naj bi pomenila, da je vsebinsko manj kvaliteten in da ne sledi več interesom javnosti (Atton 2003; Downing 2001; Eun-Gyoo in Hamilton 2006). Da se jim ni treba odpovedati progresivnim pogledom in da se izognejo lastniškemu nadzoru, ostajajo odvisni zgolj od dela prostovoljcev in prispevkov donatorjev. To lahko vidimo v opisu njihove politike kot tudi v odsotnosti oglasnih sporočil. Pri tem jim je v pomoč dejstvo, da nove IKT omogočijo ugodno produkcijo, distribucijo in enostavno zbiranje pomoči (Lievrouw 2011). S pomočjo družbenih medijev iščejo tudi prenočišča in materialno pomoč za protestnike, kot so na primer odeje, hrana in oblačila (primer #needsoftheoccupiers na Twitterju).

To nas pripelje do problema kolektivne akcije. Kako lahko na primeru medijev gibanja Occupy odgovorimo na pomisleke kritikov, da spletni alternativni mediji aktiviste izolirajo pred monitorji, zaradi česar njihov trud nima realnih učinkov (Wright 2004)? Za gibanje je namreč ključno, da zna kolektivne skrbi pretvoriti v kolektivno akcijo (Lievrouw 2011). Da bi

razumeli njihovo pasivnost ali aktivnost moramo analizirati način, po katerem nagovarjajo svoje občinstvo. To, kako se želijo predstaviti, je vidno predvsem iz sloganov, kot so Off the web and into the streets ali Learn, connect, activate (Occupywallstreet 2013; Howtooccupy 2013). Spletni mediji poskušajo mobilizirati ljudi, da bi se udeležili akcij, jih pomagali organizirati v svoji lokalni skupnosti in postali del spremembe (Occupywallstreet 2013; Howtooccupy 2013). Inter Occupy in Occupy imata tudi hiperpovezavo do globalne baze z vsem aktualnim dogajanjem; tako lahko uporabniki vidijo vse proteste in ostale dogodke povezane z gibanjem, ne glede na svojo lokacijo.

5 Sklep

Alternativni mediji v povezavi s spletom in pametnimi telefoni nosijo potencial za revitalizacijo demokratičnega komuniciranja, ki ga kljub omejitvam aktivisti transnacionalnih NDG s pridom izkoriščajo za informiranje, organiziranje in mobiliziranje protestov in prakticiranje bolj demokratičnega novinarstva. Splet kot komunikacijska platforma odpre možnost razprave mnogi-z-mnogimi, ažurnost, inkluzivnost in interaktivnost spletnih alternativnih medijev pa spodbujajo participacijo in povezovanje prek nacionalnih meja. Zaradi nizkih stroškov, nehierarhičnosti in deprofesionalizacije je splet presegel nekatere omejitve starih medijev in delno uresničil vizije kiberoptimistov. Tako teorija kot izbrani primer potrjujeta tezi, da kljub institucionalnemu zapiranju in komercializaciji spletni alternativni mediji uspevajo ohranjati neodvisnost in odprtost, ki s pomočjo potencialov novih medijev spodbujata participacijo in omogočata hitrejši in cenejši način širjenja progresivnih idej.

Tako povezani s hiperpovezavami tvorijo vozlišča, kjer aktivisti pridejo skupaj na preseku različnih dimenzij istega problema. Mediji jim omogočajo lokalno in globalno povezanost ter sodelovanje z majhnimi stroški in brez vmešavanja oglaševalskih interesov. Poleg stremenja k družbeni spremembi pa transformirajo tudi medije same, saj predstavljajo pomemben del sistema, ki odpira prostor bolj vključujočemu, simetričnemu in demokratičnemu poročanju. Transnacionalna NDG izkoriščajo potenciale spleta in s tem dajejo zahtevam nove razsežnosti, tako v smislu inovativnih načinov protestiranja kot je hacktivism kot tudi v smislu povezovanja in usklajevanja preko državnih ter tudi ideoloških meja. Glede na komunikacijske prakse in najnovejša gibanja bi lahko rekli, da se ljudje vedno bolj zavedajo

in tudi izkoriščajo možnosti online komunikacije, ki se kljub kritikam ni povsem transformirala v virtualni nakupovalni center. Možnosti, ki jih odpirajo tehnologije, ne smemo razumeti deterministično; tako kot spletni alternativni mediji ne pomenijo nujno več demokracije, tako tudi komercializacija ne pomeni politične neuporabnosti spleta. Zato lahko bolj konstruktivno razumemo splet in medije NDG v smislu premoščanja prostorskih, časovnih in finančnih ovir, ki jih omogočajo nove tehnologije. Primer Occupy pokaže, kako lahko nekaj neodvisnih medijev in nekaj aktivistov poveže ljudi v mrežo in vzpodbudi premike k družbenim spremembam. Želje in zahteve, ki so jih prej lahko protestniki izražali le v lokalnem okolju ali jih naslavljali na nacionalne akterje, sedaj dobijo nove razsežnosti, zaradi decentraliziranosti in nehierarhičnosti pa je težko poiskati jedro in ga nevtralizirati. Takojšnost omogoča sinhronizacijo v transnacionalnem kontekstu in hitro prilagajanje lokalnim specifikam. Na primeru Occupy spletnih medijev lahko sklepamo, da so zaradi finančne in fizične dostopnosti, interaktivnosti in inkluzivnosti, na kateri slonijo novi mediji, tudi možnosti preživetja medijskih projektov gibanja večja. Z izkoriščanjem potencialov in preseganjem omejitev, ki jih imajo online alternativni mediji, se, s tem ko prakticirajo drugačno novinarstvo in drugačno kolektivno delovanje, približujejo idealu odprtih, demokratičnih platform, ki spreminjajo družbo in sam medijski sistem. Nadaljnje raziskovanje bi moralo slediti razvoju gibanja, ki gre v smeri še večje inkluzivnosti in vključevanja skupin, ki so znotraj gibanja še vedno marginalizirane. S prilagajanjem, vztrajanjem in razširjanjem idej o globalni spremembi mediji iz obrobja pridejo med pomembne družbene akterje.

6 Literatura

1. Atton, Chris. 2002. *Alternative media*. London: SAGE publications.
--- 2003. What is 'alternative' journalism? *Jourarlism* (4): 267–272.
2. --- 2004. *An alternative internet: radical media, politics and creativity*. Edinburgh: Edinburgh university press.
3. --- 2006. Far-right media on the internet: culture, discourse and power. *New media & society* 8 (4): 573–587.
4. ---- 2008a. Alternative media theory and journalism practice. V *Digital media and democracy: tactics in hard times*, ur. Megan Boler, 213–225. Cambridge: MIT press.
5. --- 2008b. Bringing alternative media practice to theory: media power, alternative journalism and production. V *Alternative media and the politics of resistance: perspectives and challenges*, ur. Mojca Pajnik in John D.H. Downing, 31–54. Ljubljana: Mirovni inštitut.
6. Atton, Chris in James F. Hamilton. 2008. *Alternative journalism*. London: SAGE publications.
7. Barber, Benjamin. 2012. *Understanding Occupy*. Dostopno prek: <http://contexts.org/articles/spring-2012/understanding-occupy> (9. junij 2013).
8. Bennett, W. Lance. 2004. Communicating global activism: strenghts and vulnerabilities of networked politics. V *Cyberprotest: new media, citizens and social movements*, ur. Wim Van De Donk, Brian D. Loader, Paul G. Nixon in Dieter Rucht, 123–146. London: Routledge.
9. Bentivegna, Sara. 2006. Rethinking politics in the world of ICTs. *European journal of communication* 21 (3): 331–343.
10. Boler, Megan, ur. 2008. *Digital media and democracy: tactics in hard times*. Cambridge: MIT.

11. Brucato, Ben. 2012. The crisis and a way forward: what we can learn from Occupy Wallstreet. *Humanity and society* 36: 76–84.
12. Carroll, K. William in Robert A. Hackett. 2006. Democratic media activism through the lens of social movement theory. *Media, Culture & Society* 28: 83–104.
13. Coleman, Stephen. 1999. The new media and democratic politics. *New media & society* 1 (1): 67–74.
14. Diani, Mario. 2000. Social movement networks: virtual and real. V *Culture and politics in the information age: a new politics?*, ur. Frank Webster, 117–128. London: Routledge.
15. Downing, D.H. John. 2001. *Radical media: rebellious communication and social movements*. Thousand oaks: Sage publications.
16. --- 2003. Audiences and readers of alternative media: the absent lure of the virtually unknown. *Media, culture & society* 25 (5): 625–645.
17. Fenton, Natalie. 2006. Another world is possible? *Global media and communication* 2: 355–367.
18. --- 2008. New media, politics and resistance. V *Alternative media and the politics of resistance: perspectives and challenges*, ur. Mojca Pajnik in John D.H. Downing, 61–80. Ljubljana: Mirovni inštitut.
19. Foran, John. 2012. Let us change the world without taking power violently. *Journal of classical sociology* 12 (2): 240–247.
20. Ford, Villarreal Tamara in Geneve Gil. 2001. Radical internet use. V *Radical media: rebellious communication and social movements*, ur. John D. H. Downing, 201–234. Thousand oaks: SAGE publications.

21. Guidry, A. John, Michael D. Kennedy in Mayer N. Zald. 2000. *Globalisation and social movements: culture, power and transnational public sphere*. Michigan: University of Michigan press.
22. Harcup, Tony. 2003. 'The unspoken-said': the journalism of alternative media. *Journalism* 4 (3): 356–376.
23. Hamilton, James. 2000. Alternative media: conceptual difficulties, critical possibilities. *Journal of communication inquiry* 24 (4): 357–378.
24. *How to occupy*. Dostopno prek: <http://howtooccupy.org> (9. junij 2013).
25. *Interoccupy*. Dostopno prek: <http://interoccupy.net/>___(9. junij 2013).
- Kim, Eun-gyoo in James W. Hamilton. 2006. Capitulation to capital? Ohmynews as alternative media. *Media, culture & society* 28 (4): 541–560.
26. Kramarae, Cheri. 1999. The language and the nature of the internet: the meaning of global. *New media & society* 1 (1): 47–53.
27. Kriesberg, Louis. 1997. Social movements and global transformations. V *Transnational social movements and global politics: solidarity beyond the state*, ur. Jackie Smith, Charles Chatfield in Ron Pagnuco, 3–18. New York: Syracuse university press.
28. Lievrouw, A. Leah. 2011. *Alternative and activist new media: digital media and society series*. Cambridge: Polity press.
29. Moghadam, M. Valentine. 2013. *Globalisation & social movements: islamism, feminism, and the global justice movement*. Plymouth: Rowman and Littlefield.
30. Nimir Musa, Mahmoud. 2011. *Contesting global values: transnational social movements confront the neoliberal order*. Bloomington: AuthorHouse.
31. Oblak, Tanja in Gregor Petrič. 2005. *Splet kot medij in mediji na spletu*. Ljubljana: FDV.

32. *Occupied stories*. Dostopno prek: <http://occupiedstories.com> (9. junij 2013).
33. *Occupy*. Dostopno prek: <http://www.occupy.com/> (9. junij 2013).
34. *Occupy together*. Dostopno prek: <http://www.occupytogether.org/> (9. junij 2013).
35. *Occupy wall street*. Dostopno prek: <http://occupywallstreet.net/> (9. junij 2013).
36. *Occupied media*. Dostopno prek: <http://occupiedmedia.us/> (9. junij 2013).
37. Pajnik, Mojca. 2007. Nomadska javnost. *Javnost/the Public* 14: 39–54.
38. Pajnik, Mojca in John D.H. Downing, ur. 2008. *Alternative media and the politics of resistance: perspectives and challenges*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
39. --- 2009. Mobilno komuniciranje protijavnosti. V *Mobilna telefonija in transformacija vsakdana*, ur. Tanja Oblak Črnič in Breda Luthar, 115–130. Ljubljana: FDV.
40. --- 2010. Konceptualizacija alternativnih medijev: o pomenih alternativnega. *Teorija in praksa* 47 (1): 47–58.
41. Papacharissi, Zizi. 2002. The virtual sphere: the internet as a public sphere. *New media & society* 4 (1): 9–27.
42. --- 2004. Democracy online: civility, politeness, and the democratic potential of online political discussion groups. *New media & society* 6 (2): 259–283.
43. Rauch, Jennifer. 2007. Activists as interpretive communities: Rituals of consumption and interaction in an alternative media audience. *Media, culture & society* 29 (6): 994–1013.
44. Razsa, Maple in Andrej Kurnik. 2012. The Occupy movement in Žižek's hometown: direct democracy and a politics of becoming. *American ethnologist* 39: 238–258.
45. Rodriguez, Clemencia. 2001. *Fissures in the mediascape: an international study of citizens' media*. Denver: Hampton press.
46. Scholz, Trebor. 2008. Where the activism is. V *Digital media and democracy: tactics in hard times*, ur. Megan Boler, 355–365. Cambridge: MIT press.

47. Smith, Jackie, Ron Pagnucco in Charles Chasterfield. 1997. *Transnational social movements and global politics: solidarity beyond the state*. New York: Syracuse university press.
48. Splichal, Slavko. 2010. Javnost med »novimi« mediji in »starimi« teorijami. *Teorija in praksa* 47 (1): 8–21.
49. Sunstein, Cass. 2001. *Republic.com*. Princeton NJ:Princeton university press.
50. Van Aelst, Peter in Stefaan Walgrave. 2004. New media, new movements?: The role of the internet in shaping the 'anti-globalisation' movement. V *Cyberprotest: new media, citizens and social movement*, ur. Wim Van der Donk, Brian D. Loader, Paul G. Nixon in Dieter Rucht, 97–122. London: Routledge.
51. Van De Donk, Wim, Brian D. Loader, Paul G. Nixon in Dieter Rucht, ur. 2004. *Cyberprotest: new media, citizens and social movements*. London: Routledge.
52. Vatikiotis, Pantelis. 2008. Challenges and questions for alternative media. V *Alternative media and the politics of resistance: perspectives and challenges*, ur. Mojca Pajnik in John D.H. Downing, 111–124. Ljubljana: Mirovni inštitut.
53. Wright, Steve. 2004. Informing, Communicating & ICTs in contemporary anti-capitalist movements. V *Cyberprotest: new media, citizens and social movements*, ur. Wim Van De Donk, Brian D. Loader, Paul G. Nixon in Dieter Rucht, 78–93. London: Routledge.
54. Wyer, Kathy. 2012. *New media driving Occupy movement*. Dostopno prek: <http://world.edu/media-driving-occupy-movement/> (9. junij 2013).